

Fontaine, Jean La (ed.) (2009), *The Devil's Children. From spirit possession to witchcraft: New allegations that affect children*, Farnham: Ashgate Publishing Ltd., pp 204, ISBN 9780754667339, £ 55.

In het voorjaar van 2002 werd in Groningen een vijfjarig meisje thuis dood gevonden. Zij bleek het slachtoffer te zijn geworden van een bruarituueel. Het ritueel werd door de jonge Antilliaanse moeder en een vriendin uitgevoerd en was bedoeld om geesten uit te drijven. Uitmijningen al dan niet door religieuze 'specialisten' hebben meestal niet zulke desastreuze gevolgen als die in Groningen. Maar 'ongelukken': ernstige geestelijke mishandeling, en het toebrengen van slaag, brand-, snij- en steekwonden, uithongering, vastbinden, opsluiting en isolatie, enz., enz. komen voor. Meestal zijn de slachtoffers heel jong, gebeurt het ritueel vaak thuis en blijken de ouders familieleden, zoals ook in Groningen het geval was.

Ik werd toen gebeld door de gedragswetenschapper van de Groninger politie om informatie over brua want die was er in Nederland nauwelijks. Dit ligt anders in het *Verenigd Koninkrijk*. Daar bestaat sinds 1988 *Inform* met als doel informatie 'that is as reliable, balanced and up- to-date as possible about minority religions, faith movements, and spiritual communities' (p. 2) te verzamelen en zo nodig te delen. Dit centrum is ook de uitgever van *The devil's children*. Het bevat een twee hoofdstukken tellende *Introduction* waarin Eileen Barker het gehele boek introduceert en de *vice director* van *Inform* met de wel erg on-Engelse naam, Van Eck Duymaer van Twist, vertelt hoe *Inform* naar aanleiding van casussen 'het pad van de bezetenheid', dat bezaaid ligt met angels en voetklemmen leerde kennen. Dan zijn er drie afdelingen: *The meaning of possession*, *Possession as contact with the divine*, en *Children accused*.

In de eerste afdeling wordt ons door antropologen en psychiaters, die soms beide opleidingen/professies in zich verenigen, duidelijk gemaakt dat 'geloof in bezetenheid' in verschillende godsdienstige contexten verschillende betekenissen hebben, en dat niet altijd door 'buitenstaanders' wordt begrepen wat bezetenheid inhoudt. Zowel een *emic* als een *etic* benadering blijken valkuilen te kennen voor een westers opgeleide arts. Ook wordt de historische ontwikkeling van een godsdienstige (lees christelijke) naar een medische verklaring van bezetenheid en hekserij beschreven. Waarbij ook (het al dan niet bestaan van) de meervoudige persoonlijkheidsstoornis ter sprake komt. Verder zit er in deze afdeling ook een beschrijving van het wel en wee van een gemeente van de *Assemblies of God* in Engeland die onder leiding van een nieuwe voorganger in de ban geraakt van geestdrijverige geestenbannerij. En hoe het die gemeente vergaat nadat de voorganger, aan het einde van zijn geest uitdrijvend latijn, vertrekt. Ook het behandelen van een vrouwelijke emigrant uit Bangladesh bezeten van een djin wordt ons verhaald, waarbij het boze oog en zwarte magie ook een plaats krijgen. De afdeling eindigt met de beschrijving van een

vodou ritueel in Haïti, waarbij de emoties die de ‘witte’, vrouwelijke wetenschapper meemaakt eigenlijk een zwaarder accent krijgen dan de wetenschappelijke duiding.

Ook in de tweede afdeling waarin het contact met het ‘goddelijke’ naar voren komt, staan eigenlijk de ervaringen van de auteurs centraal. In de bijdrage over *Wicca* zijn het de emoties van de auteur, zelf ‘geroepen’ en geïnitieerd tot ‘heks’, die belangrijk zijn. Net als dat het geval is bij de uit Nigeria afkomstige en al 34 jaar in Engeland wonende en werkende verpleegster die over bezetenheid in de uit Benin stammende *Celestial Church of Christ*, waar ze lid van is, vertelt.

De cultureel-antropologische bijdragen in de derde afdeling *Children accused* over bezetenheid in ‘verre vreemde landen’ zijn niet zonder belang. Maar voor mij waren de meest interessante bijdragen te vinden in het deel waar ‘de kinderen des duivels’ in de westerse en *ditto* christelijke kerken een plaats kregen. Hierin waren ook de meest maatschappelijk relevante bijdragen te vinden omdat ze onderwijzend personeel, sociale werkers en politie op het spoor kunnen zetten van mogelijk fysieke en geestelijke mishandeling van kinderen. Want voorkomen blijft ook in Nederland vooralsnog broodnodig. Het zou dan ook geen kwaad kunnen dat een aantal opstellen in het Nederlands wordt vertaald en onder de ogen van onderwijzend personeel, sociale werkers, hulpverleners, en politie in steden en dorpen waar minderheden met dit soort opvattingen aanwezig zijn komt. Er zal zeker een vervolg op *The devil’s children* komen, hopelijk krijgen daarin de ‘onderzoekers’ minder ruimte voor hun ervaringen en wordt die ruimte besteed aan de analyse van de gedragingen van de ‘opvoeders’ van ‘de duivelse kinderen’. Daarin hoeven geen afzonderlijke onderzoeksverslagen van de rituelen in de exotische landen aanwezig te zijn. Wel kan een terugkoppeling van de analyse van de rituelen in het westen en het land van oorsprong daarbij dienstbaar zijn.

Durk Hak

(als docent verbonden aan de Stichting Pedagogische Opleidingen te Groningen)

Kooiman, Dick (2009), *Kapitalisme, kolonisatie en cultuur. Arme en rijke landen in historisch perspectief*, Amsterdam: KIT Publishers, pp. 293, ISBN-13 9789460220142, € 24.95.

De grote verschillen tussen rijke en arme landen laten zich niet eenvoudig verklaren. Gedurende de eerste fase van ontwikkelingssamenwerking heeft de internationale gemeenschap gewerkt vanuit de veronderstelling dat de ‘onderontwikkelde landen’ te maken hadden met een achterstand ten opzichte van de ‘ontwikkelde landen’. Deze betrekkelijk simpele diagnose leidde tot een strategie waarbij de overdracht van middelen centraal stond. Rijke landen stelden op betrekkelijk bescheiden schaal voedsel en kleren, kennis en kunde en financiële budgetten ter beschikking. De Marshall hulp van de Verenigde